

Право на евтаназію крізь призму міжнародного права та зарубіжного досвіду

Прокопенко Крістіна Романівна,
студентка 4 курсу спеціальності «Право»
ННІ економіки і права
Черкаського національного університету
імені Богдана Хмельницького

Анотація. У даній науковій роботі розглядається співвідношення права на життя та права на смерть. Здійснено аналіз їхнього визнання міжнародним правом, що підкріплено загальними міжнародно-правовими актами. Також, приділено увагу дослідженню процесу легалізації евтаназії у різних куточках світу. Розглянуто чинники, що мають вплив на її узаконення, включаючи форму правління держави, громадську позицію, вплив релігії та розвиток медицини.

Ключові слова: евтаназія, право на життя, право на смерть, міжнародно-правові акти, легалізація.

Актуальність теми. Сьогодні, коли цінність прав та свобод людини стає дедалі вагомим, питання евтаназії набуває особливої актуальності. Розвиток медицини, технологій та правознавства спричиняють різноманітні колізії та дискусії у суспільстві. Міжнародне право з кожним днем розширює кордони регулювання, що викликає безліч запитань. Тоді, коли право на життя є фундаментальним, загальновизнаним та захищеним на міжнародному рівні, право на смерть досі залишається дискусійним. Треба розуміти, що визнання права на життя, породжує багато інших прав, які потребують регулювання. Легалізація евтаназії є важливим питанням у контексті розвитку світу. Відомий Архієпископ Десмонд Туту висловлював підтримку евтаназії та вказував наступне: «Я молюся, щоб законодавці, політики і релігійні лідери мали мужність підтримати вибір невиліковно хворих громадян, які з гідністю і любов'ю залишають Матір-Землю» [7]. Це ще раз наводить суспільство на глибокі роздуми та дискусії. Тому в даній науковій роботі проведено аналіз прикладів та досвіду різних країн, які вже узаконили таке право. Воно потребує глобального дослідження та вирішення.

Мета статті. Визначити, чи має місце співвідношення права на життя та смерть. Проаналізувати міжнародно-правові документи та прецеденти. Дослідити практику країн, що вже легалізували евтаназію та з'ясувати, що впливає на державу при прийнятті такого рішення.

Виклад основного матеріалу. Право на життя та смерть – це теми для обговорень, які завжди збирали навколо себе безліч різних думок. Чи співвідносяться вони? Якщо замислитися глибше, чи може бути право на смерть певною частиною невід'ємного права на життя? Ми знаємо, що право на життя є фундаментальним та воно передбачене багатьма міжнародними документами. Людина його набуває автоматично, при народженні, та його юридично не

можна скасувати, відняти, або обмежити. Право на життя має закріплення в таких універсальних міжнародних документах, як: 1) стаття 3 Загальної декларації прав людини [1]; 2) стаття 2 Європейської конвенції з прав людини, також, визначає право на життя та обов'язок держави забезпечувати його захист [2]; 3) Міжнародний пакт про громадянські і політичні права 1966, а саме стаття 6 встановлює, що право на життя є невід'ємним і не може бути свавільно позбавлене [3].

Отже, упевнено можна зробити висновок, що воно є фундаментальним та повинно знаходитись під захистом держави. Що стосується права на смерть, аналізуючи вищенаведені міжнародно-правові документи, можна побачити, що на сьогодні воно не передбачене жодним міжнародним документом, але також, не є забороненим. Щодо нього до сих пір існує безліч юридичних та етичних обговорень, які ставлять питання про те, чи існує взагалі право на смерть? Тому досить складно віднайти баланс між даними двома явищами та відповісти на запитання, чи включає все-таки право на життя, право на смерть?

Гарним прикладом є практика Європейського суду з прав людини (надалі – ЄСПЛ), а саме справа *Pretty v. the United Kingdom*, яка відбулася ще у 2002 році. Громадянка Великої Британії, Діана Претті, страждала на бічний аміотрофічний склероз. Ця хвороба є невиліковною та призводить до неможливості рухатись, а з часом до смерті, через задиху. Жінка не мала сили покінчити життя самоостійно, тому виявила бажання, щоб їй допоміг чоловік. Натомість, Претті переймалась, щоб за такі діяння він не відбував покарання, адже британське законодавство на той час забороняло асистоване самогубство. Тому, Діана подала позов суду, але його відхилили. Не погодившись з таким рішенням, жінка подала скаргу до ЄСПЛ, в якій зазначила про порушення статті 2 Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція), зміст якої говорить про право на життя. Стверджуючи, що воно повинно включати в себе можливість людини вирішувати, коли і за яких обставин вона хоче померти, особливо, якщо людина має невиліковну хворобу.

Також, на її думку, була порушена стаття 3 цієї ж Конвенції, що говорить про заборону нелюдського та такого, що принижує її гідність. Жінка керувалась тим, що вона змушена терпіти постійні страждання, які завдають їй дискомфорт, адже вона не може жити як нормальна людина. А заборона асистованого самогубства – це пряме порушення даного права.

Окрім, вищенаведеного, вона посилається на порушення статті 8, що говорить про право на повагу до приватного життя. Адже, Претті вважає, що воно повинно включати в себе можливість людини вирішувати особисто, як їй померти та коли [4].

ЄСПЛ виніс рішення, в якому підтвердив, що заборона британським законодавством на асистоване самогубство, саме в даній ситуації, порушує особисту автономію людини. Проте, суд зазначив, що втручання держави було правильним та обґрунтованим. Воно має місце, щоб запобігти зловживанню та захистити життя людини, що є одним з найголовніших завдань держави. Вище вказане рішення ЄСПЛ стало прецедентом, адже суд постановив, що право на

життя не може включати в себе право на смерть. Суд вказав, що він не визнає еутаназію як право, проте не забороняє державам самостійно встановлювати таку процедуру пов'язану з припиненням життя [4]. Попри те, що рішення Суду не задовільнило вимоги Претті, справа стала вагомою в контексті обговорення співвідношення права на життя та права на гідну смерть, меж автономії особи, меж втручання у приватне життя державою тощо.

Надалі доцільно є розглянути досвід держав у сфері регулювання еутаназії. Впевнено можна сказати, що думки в світі розділились та ставлення до даного питання точно є неоднозначним. Треба зазначити, що у сучасному світі набуває поширення пріоритет непорушності прав, свобод та недоторканності життя людини. Саме тому правове регулювання еутаназії досить відрізняється серед країн.

Уявіть собі країну, яка обрала особливий підхід до права на еутаназію. У 1941 році Швейцарія наважилась на легалізацію асистованого самогубства, що викликало активні обговорення у світі. Особливістю такого кроку держави є те, що вони узаконили не повну форму еутаназії, а тільки асистоване самогубство та за певних умов.

У 2003 р. країна проводила голосування стосовно легалізації еутаназії, але більшістю голосів Нижня палата парламенту відхилила таку пропозицію. Законодавство держави встановлює, що допомога при здійсненні самогубства не суперечить закону, якщо за такими діями не приховані корисливі цілі. Така форма узаконення еутаназії є унікальною. Такий підхід балансує між правом на життя та смерть, надаючи змогу пацієнтові позбутись страждань та одночасно надаючи державі змогу контролювати процес зловживання таким правом та карати за це [5, ст. 53-56].

Першою державою, яка узаконила еутаназію у повній її формі, стали Нідерланди у 2002 році [5, ст. 70-71].

Важливим є поглинути в історію, адже декриміналізація еутаназії в цій державі розпочалась ще задовго до цього. У 1971 році, лікар, що мешкав у маленькому селищі в Нідерландах, разом зі своєю жінкою допомогли піти з життя її матері, яка була інвалідом. Жінка страждала та мала невиліковний діагноз, що зробив її глухою, без змоги розмовляти та обмежив у пересуванні. Пізніше дочці цієї жінки та лікарю висунули обвинувачення, адже закон чітко забороняв еутаназію. Натомість суд постановив, що лікарю повинно бути дозволено запобігти неминучим стражданням особи, навіть якщо такі дії призведуть до подальшої смерті особи. Ця справа 100%- во стала однією з прецедентних в Нідерландах, тому що вона призвела до початку розвитку прийняття законодавства щодо питання еутаназії [5, ст.70-71].

Важливим є приклад США. В даному випадку держава не взяла на себе відповідальність встановлювати це право на державному рівні, а надала перевагу штатам вирішувати самостійно. Цікавим є факт, що всі 10 штатів легалізували саме асистоване самогубство, а не активну форму еутаназії. Першим, який ввів дане право в законодавство був штат Орегон (1997 рік) [6]. Закон є моделлю, яку використовують інші штати, щоб допомогти невиліковно хворим людям. Він встановлює, що обов'язково людина має досягти 18 років,

та мати хворобу, з якою вона не проживе довше 6 місяців. Для кращого розуміння треба розглянути аспекти, які законодавець ввів, намагаючись запобігти зловживанням даним правом, а саме: 1) лікар повинен підтвердити, що людина смертельно хвора, та той факт, що вона здатна самотійно прийняти таке рішення; 2) натомість, інший лікар повинен розповісти пацієнту про всі можливі альтернативні рішення лікування; 3) за умови якщо хтось має підозру, що людина не здатна адекватно мислити, має бути проведене спеціалізоване обстеження; 4) пацієнт обов'язково повинен письмово зафіксувати таке бажання, та така дія має бути засвідчена двома незалежними особами; 5) пацієнт повинен двічі попросити допомогти їй покінчити життя та прийняти відповідні ліки. 6) між кожним запитом має пройти час, а саме 15 днів, щоб дати людині "охолонути" та впевнитись в своєму рішенні; 7) важливою умовою є те, що пацієнт повинен самотійно вжити ліки, які допоможуть припинити її життя; 8) в будь-який момент особа має право відмовитись від асистованого самогубства.

Цей закон став міжнародним прикладом безпечної допомоги людям, що страждають. Слідуючи йому, інші штати США прийняли його [6].

Також, Канада визнала таке право ще в 2016 році, створивши систему MAID – Medical Assistance in Dying, яка охоплює обидві форми еутаназії.

Окрім цього, у 9 країнах Європи прийняте таке право: Бельгія, Італія, Люксембург, Німеччина, Іспанія, Швейцарія, Нідерланди, Португалія [7].

Велика Британія ще проводить процедуру легалізації, можливо у 2025 році дане право набере чинності. В 2015 році спроба ратифікувати цей закон була провалена. Хоча, соціальні опитування показують, що більшість населення підтримують узаконення еутаназії [6].

Можна прослідкувати, перевагу до узаконення саме асистованого самогубства, а не активної форми еутаназії. Така тенденція зумовлена впливом етичних та юридичних аспектів, які роблять пряму участь лікаря в процесі еутаназії більш суперечливою. Також, розглянемо чинники, що впливають на узаконення еутаназії. Ми маємо розуміти, що легалізація такого права є правовим викликом, який не кожна держава може прийняти. Воно чіпляє основоположні права та свободи людини, що покладає на державу величезну відповідальність. Створює безліч правових колізій. На сьогодні немає чітко визначеної відповіді на такі запитання: "Що таке нестерпне страждання та як визначити його межу?"; "Як розрізнити, де реальна допомога людині, а де навіювання?", "Яка відповідальність лікарів у разі виявлення помилки?"; "Чи порушує держава міжнародні договори у разі легалізації еутаназії?" тощо. Попри це, кожна держава зіштовхуватиметься з ними.

Важливим чинником, що впливає на процес узаконення такого права є форма правління держави. Можемо прослідкувати, що такі країни як Канада, Бельгія, Італія, що є парламентськими демократіями – легалізували його. Я вважаю, що на таке рішення впливає більш модернізований та гнучкий механізм правління. Такі держави мають більшу вірогідність, що ініціатива буде прийнята, за допомогою голосування парламенту.

Також, можна помітити, що з давніх-давен на ставлення до еутаназії мала вплив релігія. Наприклад християнство негативно відноситься до будь-якої форми еутаназії. Прихильники вірять, що життя не можна припиняти з власної волі, адже воно є даром від Бога. Тому, можна зробити висновок, що в країнах, де суспільство не є схильне до впливу релігії, легалізація такого права буде легшою (до прикладу Нідерланди) [8]. Окрім, вище наведених чинників, дуже впливовим є громадське ставлення. Рішення залежить в багатьох випадках від того як розмірковують жителі тієї чи іншої країни. Не будемо забувати, що на мислення суспільства дуже впливають історичні зв'язки та події. Наприклад у Новій Зеландії суспільна думка виявилась досить впливовою. Більше 65,% громадян підтримують легалізацію еутаназії. Цей приклад доводить те, що суспільство може бути досить рушійною силою у вирішенні таких питань [6]. Крім того, безперечно впливовим є розвиток медицини в державі. Ми маємо розуміти, чим прогресивною вона є, тим більше можливостей у держави забезпечити людині належне лікування, що є одним з найважливіших факторів. Однак, не треба забувати, що не у всіх країнах медицина є безкоштовною та загальнодоступною.

У підсумку, ми проаналізували загальні міжнародно-правові документи, які допомогли нам з'ясувати, що право еутаназії немає прямого закріплення або заборони. Проте, аналіз практики ЄСПЛ доводить, що держави мають можливість самотійно визначати підходи до регулювання даного питання. Також, можна прослідкувати тенденцію держав до переважної легалізації асистованого самогубства, а не повного узаконення еутаназії. Ми визначили, що вагомі чинники мають вплив на державу при узаконенні еутаназії. До них ми відносимо форма правління держави, історичний аспект, вплив релігії, мислення суспільства та розвиток медицини. Проте, з кожним роком досвід країн еволюціонує та відображає нові підходи до процесу легалізації права на смерть.

Список використаних джерел:

1. Загальна декларація прав людини,: прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 10 груд. 1948 р. // Офіційний вісник України. 2008. № 93. С. 25. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 01.05.2025).
2. Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : підписана 4 листоп. 1950 р. // Офіційний вісник України. 1998. № 13. С. 10. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 01.05.2025).
3. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права : прийнятий Генеральною Асамблеєю ООН 16 груд. 1966 р. // Офіційний вісник України. 2006. № 12. С. 30. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (дата звернення: 01.05.2025).
4. Pretty v. The United Kingdom, № 2346/02. Judgment of the European Court of Human Rights, 29 April 2002. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-60448> (дата звернення: 01.05.2025).
5. Правові питання еутаназії: Україна та світовий досвід: монографія. За загальною редакцією д.ю.н., проф. С.Б. Булеци; д.ю.н., проф. М.В. Менджул. Ужгород: Ужгородський національний університет, 2021. 225 с. URL: <https://www.uzhnu.edu.ua/en/infocentre/get/79987> (дата звернення: 01.05.2025).
6. Dignity in Dying. Assisted Dying Around the World. URL: <https://www.dignityindying.org.uk/latest/> (дата звернення: 01.05.2025).
7. Christians Supporting Choice for Voluntary Assisted Dying URL:<https://christiansforvad.org.au/archbishop-desmond-tutu-gives-his-blessing-to-the-voluntary->

assisted-dying-campaign-in-australia/

https://www.researchgate.net/publication/337036617_EVTANAZIA_MI_ZNARODNIJ_DOSVID_LEGALIZACII_VBIVSTVA_MILOSERDA

(дата звернення: 01.05.2025)

8. Stashenko C. Overview of International Practices and Approaches to Euthanasia Regulation: Attitudes of Society and the Medical Community, Potential for Assertiveness. PMGP [Internet]. 2024 Dec. 30 [cited 2025 May 5]; 9(4). URL:<https://grobid.e-medjournal.com/index.php/psp/article/view/571> (дата звернення: 01.05.2025).

Науковий керівник:

*Волошкевич Геннадій Андрійович,
кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри державно-правових дисциплін
Черкаського національного університету
імені Богдана Хмельницького*